

**DEĞİŞEN YAYILIMLI SIRALI LOJİSTİK REGRESYON MODELİ İLE BİREYLERİN
UMUTLU OLMA DÜZEYLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ**

Şeyda ÜNVER*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2021 yılında yapılmış olan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın mikro veri setinden yararlanarak Değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeli ile bireylerin kendi geleceklerinden umutlu olma düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemektir. Model sonuçları incelendiğinde yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma durumu/sector, mutluluk düzeyi, yaşamından memnuniyet düzeyi, sağlığından memnuniyet düzeyi ve gelir düzeyi değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Çalışmaya göre erkeklerin kadınlara göre kendi geleceklerinden umutlu/çok umutlu olma olasılıkları daha fazladır. Çalışmanın sonuçlarına göre, bireylerin umutlarını artırmayı hedefleyen politikaların ortaya konulması ve ülkenin ekonomik ve sosyal olarak gelişmesini sağlayacak, özellikle de bireylerin kendilerine olan inançlarını artıracak stratejilerin geliştirilmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Umut düzeyi, Değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeli, Türkiye.

Jel Kodu: C25, C35, C40

Determining the Factors Affecting the Hopefulness Levels of Individuals with the Heteroskedastic Ordered Logistic Regression Model

Abstract

The aim of this study is to determine the factors affecting the level of hopefulness of individuals about their future using the Heteroskedastic ordered logistic regression model by using the micro data set of the Life Satisfaction Survey conducted by the Turkish Statistical Institute in 2021. When the model results are examined, it is seen that the variables of age, gender, education level, employment status/sector, happiness level, life satisfaction level, health satisfaction level and income level are significant. According to the study, men are more likely to be hopeful/very hopeful about their future than women. According to the results of the study, it is important to put forward policies that aim to increase the hopes of individuals and to develop strategies that will ensure the economic and social development of the country, and especially increase the self-belief of individuals.

Keywords: Hope level, Heteroskedastic ordered logistic regression model, Türkiye.

Jel Code: C25, C35, C40

* *Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, İstatistik Anabilim dalı, seyda.unver@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2310-4545>

1. Giriş

Umut bireylerin refahını artırmak ve ruh sağlıklarını korumak için gerekli olan önemli bir motivasyon kaynağıdır (Yanık & Ediz, 2024). Umut için birçok ve çeşitli tanım bulunmaktadır. Bazıları haz beklentisi gibi duygusal yönleri vurgularken; diğerleri ise isteklerin elde edilebilirliğine olan inanç gibi bilişsel yönleri vurgulamaktadır (Lopez vd., 2003). Snyder'ın özellik umudu kavramı, iki bileşenden oluşan geleceğe yönelik düşünmeyi içeren büyük ölçüde bilişsel bir modeldir: eylem ve yollar. Yol düşüncesi, bir hedefe ulaşmak için birden fazla yol üretme yeteneğini ifade ederken, eylem bir bireyin bu yolları hedefe ulaşmak için uygulamasını sağlayan motivasyondur ve ayrıca kişinin istenen hedeflere başarıyla ulaşabileceğine olan inancı da içerir. Bu teorik görüşe göre, özellik umudu düşük olan bireyler olumsuz bir duygusal yapıya sahiptir ve kendini eleştiren düşüncelere eğilimlidir, bu da başarılı bir hedefe ulaşmayı olası kılmamaktadır (Snyder, 2002). Öte yandan, başarılı bir hedef arayışı, daha yüksek umutlu bireyler için daha olasıdır ve bu da daha olumlu ve daha düşük olumsuz etkiyle ilişkilidir (Feldman vd., 2009). Ek olarak yaşamda amaç duygusu gibi psikolojik refahın belirli yönlerinin de eylemlilik algılarına (yani umudun bir parçası) bağlı olduğu savunulmaktadır (Gallagher & Lopez, 2009).

Yapılan bazı çalışmalarda umut, içsel başarı hislerine odaklanan, eylemi motive eden ve yaşamı sürdüren bir enerji biçimi ve hedef odaklı davranışa giden bir yol olarak kabul edilmektedir (Tarhan, 2015; Hu & Lan, 2022). Düşük umut seviyeleri sıkıntı duygularına yol açabilirken, yüksek umut seviyeleri bireylerin olumlu duygular ve gelecek hakkında düşünceler deneyimlemesine yol açabilir (Ediz & Kartal, 2023). Bu bağlamda, umut yalnızca bir bireyin ruh sağlığını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda geleceğe yönelik beklentilerini de şekillendirir. Beklenti, geçmiş yaşam deneyimlerine dayanarak gelecek hakkında çıkarımlarda bulunma sürecini ifade eder ve bir bireyin geleceğe yönelik planlarını, ilgi alanlarını ve endişelerini şekillendirir (Atilla & Yıldırım, 2023). Geleceğe ilişkin temel inancı oluşturan geleceğe yönelik beklenti, olumlu gelecek yönelimine sahip bireylerde umudun artmasına katkıda bulunurken, olumsuz gelecek beklentilerine sahip bireyler engellenmiş davranışlar ve umutsuzluk hissi yaşayabilirler (Verdugo vd., 2018). Yüksek mutluluk ve umut seviyesi, bireyin geleceğe yönelik beklentilerinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak, yüksek düzeyde öznel refaha sahip bireyler hem aile ve sosyal yaşamlarında hem de mesleki kariyerlerinde daha verimli, üretken ve yenilikçi olma eğilimindedir (Arulappan vd., 2021).

Günümüz koşullarında geleceğe güveni temsil eden umut, tüm bireyler için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2021 yılında yapılmış olan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın mikro veri setinden yararlanarak değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeli ile bireylerin kendi geleceklerinden umutlu olma düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemektir.

1.1. Literatür Taraması

Umutla ilgili çalışmalar genellikle eğitim, psikoloji ve sosyoloji alanlarında yürütülmüş olup öncelikle kavramın tanımı ve boyutları üzerinde durulmuştur (Toker vd., 2022). Umut kavramı literatürde çeşitli faydalarla ilişkilendirilmiştir ve birçok çalışma umut ile iyi olma hali (Alarcon vd., 2013; Magaletta & Oliver, 1999) yaşam doyumu, yaşamda anlam (Feldman & Snyder, 2005), psikolojik uyum (Chang & DeSimone, 2001; Moraitou vd., 2006) hastalıkla başa çıkma (Berendes vd., 2010; Kortte vd., 2012) ve terapötik iyileşme (Irving vd., 2004) arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Yapılan çalışmalarda umut, yaşlı yetişkinlerde daha az depresif semptom (Hirsch vd., 2011), daha iyi fiziksel ve ruhsal sağlık (Barnett, 2014), daha az stres tepkisi ve daha iyi duygusal iyileşme (Ong vd., 2006) ile ilişkilendirilmiştir. Ek olarak, umudu artıran hedef odaklı bir psikoterapi müdahalesinin klinik olarak depresif yaşlı yetişkinlerde depresif semptomları azalttığı bulunmuştur (Ferguson vd., 2017).

Literatürde mülteci çocuklarda geleceğe dair umudun önemine dair bir dizi çalışma yer almaktadır (Mahamid & Berte, 2020). Yapılan önceki bir çalışmada, travmatize olmuş mülteci çocuklarla çalışan hizmet sağlayıcılar için umutlu tutumların önemi ve umudun çocukların travmatik ve sıkıntılı deneyimlerle başa çıkmalarına yardımcı olmadaki rolü vurgulanmıştır (Yohani, 2010). Önceki başka bir çalışmada ise, mülteci çocuklarda geleceğe dair umudun başkalarıyla, kendileriyle ve çevreyle duygusal ve psikolojik bağları kolaylaştırdığı belirtilmiştir (Lareson & Yohani, 2009). Yine yapılan bir çalışmada mülteci çocuklarda umudu güçlendirmenin sosyal uyumlarını iyileştirmede çok önemli olduğu belirtilmiş ve sonuçlar, çocuklarda umudu iyileştirmek için erken müdahaleye ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır (Hutchinson vd., 2014).

Literatür incelendiğinde Türkiye’de konu ile ilgili yapılan çeşitli çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Önceki bir çalışmada TÜİK tarafından yürütülen 2014 Yaşam Doyumu Anketi verileri kullanılarak, bireylerin umut düzeyleri ile geleceğe ilişkin düşünceleri arasındaki ilişki multinomial lojistik regresyon modeliyle analiz edilmiştir (Arı, 2016). Bir devlet üniversitesinde farklı bölümlerde lisansüstü eğitimine devam eden 163 öğrenci üzerinde yürütülen önceki bir çalışmada umut düzeyi yüksek ve düşük olan kadın ve erkekler arasında olumlu ve olumsuz duygularda fark olup olmadığı incelenmiştir (Özer & Tezer, 2008). Yapılan başka bir çalışma ise Lise son sınıf öğrencilerinin kariyerleri hakkında karar verme öz yeterliliğini yordamada umut ve kontrol odağının rolünü belirlemeyi amaçlamaktadır (Sarı & Şahin, 2013). Önceki başka bir çalışma ise Snyder ve arkadaşları tarafından geliştirilen Umut Ölçeği’nin Türkçe versiyonunun psikometrik özelliklerini incelemiştir (Tarhan & Bacanlı, 2015). Ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan önceki bir çalışmada, ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerileri ile sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir (Candan & Yalçın, 2018). Son olarak yapılan önceki bir çalışmada genç bireylerin umut düzeylerini etkileyen faktörler kesitsel veri analizi ile incelenmiştir. Çalışmada genelleştirilmiş sıralı lojistik regresyon modeli ve kısmi orantılı olasılık modelleri kullanılmıştır. Modelden elde edilen sonuçlara göre, gençlerin eğitim düzeyindeki artışın umut düzeylerini ve hem kendi durumları hem de ülkenin ekonomik ve sosyal durumu hakkında geleceğe yönelik olumlu düşüncelerini artırdığı tespit edilmiştir (Toker vd., 2022).

2. 2. Materyal ve Yöntem

2.1. Veri

Bu çalışmada TÜİK tarafından yapılan Yaşam memnuniyeti araştırması mikro veri seti kullanılmıştır. Yaşam Memnuniyeti Araştırması ile Türkiye’deki bireylerin öznel mutluluk algısı, sağlık, sosyal güvenlik, örgün eğitim, çalışma hayatı, gelir, kişisel güvenlik, adalet, ulaştırma hizmetleri, kişisel gelişim gibi temel yaşam alanlarındaki memnuniyetleri ölçülmekte ve bunların zaman içindeki değişimi takip edilmektedir. Anket çalışmasında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan 18 ve daha yukarı yaştaki hane halkı fertleri kapsama alınmıştır (TÜİK, 2021). Bu çalışmada Yaşam Memnuniyeti Araştırması’na 2021 yılında katılan 10073 bireyin verisi kullanılmıştır.

2.2. Değişkenler

Çalışmanın bağımlı değişkeni “Kendi geleceğinizden ne kadar umutlusunuz? (Çok umutlu; Umutlu, Umutlu değil/Hiç umutlu değil) sorusuyla ölçülen bireylerin kendi geleceklerinden umutlu olma düzeyidir. Çalışmada yer alan bağımsız değişkenler ise Yaşam Memnuniyeti Araştırması’nda mevcut olup, yapılan literatür taraması sonucunda ön plana çıkan değişkenlerdir. Çalışmada yer alan bağımsız değişkenler; yaş (24 ve altı, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64 ve 65+), cinsiyet (erkek, kadın), medeni durum (evli, bekar), eğitim düzeyi (bir okul bitirmeyen, ilkokul, ilköğretim, lise ve üniversite), Çalışma durumu/sector (özel, kamu, çalışmıyor), mutluluk düzeyi (çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz, çok mutsuz), yaşamından memnuniyet düzeyi (çok memnun, memnun, orta, memnun değil, hiç memnun değil), sağlığından memnuniyet düzeyi (çok memnun, memnun, orta, memnun değil, hiç memnun

değil), gelir düzeyi (1. gelir düzeyi (en düşük), 2. gelir düzeyi, 3. gelir düzeyi, 4. gelir düzeyi, 5. gelir düzeyi (en yüksek))'tir.

2.3. Verilerin Analizi

İstatistiksel çıkarımın temel alanlarından biri, istatistiksel hipotezlerin test edilmesidir (Ünver & Alkan, 2022). Çalışmada verileri analiz etmek için SPSS 20 ve Stata 14 programları kullanılmıştır. İlk olarak araştırmaya katılan bireylerin kendi geleceklerinden umutlu olma durumları ve bağımsız değişkenlerin frekans ve yüzdeleri elde edilmiştir. Daha sonra değişen yayılımlı sıralı lojistik regresyon modeli (Heteroskedastic ordered logistic regression model) kullanılarak bireylerin kendi geleceklerinden umutlu olma düzeylerini etkileyen faktörler belirlenmiştir.

Değişen yayılımlı sıralı lojistik regresyon modeli, Heteroskedastik logit modeli olarak bilinen daha geniş bir model sınıfının parçasıdır (Keele & Park 2006; McCullagh & Nelder, 1989). Yani heteroskedastik logit modeli heterojen tercih modelinin özel bir durumudur (Ünver, 2023). Heterojen tercih modelleri, sıralı bağımlı değişkenlere ve varyans denkleminin çok daha esnek bir spesifikasyonuna izin vermektedir. Varyans eşitliğini tek bir iki durumlu grup değişkeni ile sınırlamaya gerek kalmayarak değişkenler için çoklu gruplama yapılabilmesi ve bu modellerde kullanılan varyans eşitliğinde sürekli değişkenlere yer verilebilmesi heterojen tercih modellerinin avantajları arasındadır (Williams, 2009).

2.4. Araştırma Etiği

Bu çalışmada ikincil veriler kullanılmıştır. Çalışmada TÜİK tarafından 2021 yılında yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının mikro veri seti kullanılmıştır. Makalede, Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının verilerini kullanabilmek için veri paylaşımını yapan TÜİK'ten resmi izin alınmıştır. Ayrıca, çalışmaya konu mikro verilerin kullanımı için TÜİK'e "Taahhütname" verilmiştir.

3. Bulgular

Tablo 1'de bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Bağımsız değişken referans sınıfları elde edilecek en iyi modele göre seçilmiştir. Ordinal ve nominal değişkenler, modele alınacak bütün değişkenlere ilişkin kategorilerin etkilerinin gözlemlenmesi amacıyla kukla değişken olarak tanımlanmıştır (Ünver & Alkan, 2021; Alkan vd., 2021).

Tablo 1

Bağımsız Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	n (%)	Umut Düzeyi			P
		Çok umutlu	Umutlu	Umutlu değil/Hiç umutlu değil	
Yaş	24 ve altı	1260(12,5)	76(6,0)	628(49,8)	0.000
	25-34	1925(19,1)	98(5,1)	980(50,9)	
	35-44	2171(21,6)	77(3,5)	1201(55,3)	
	45-54	1825(18,1)	77(4,2)	1092(59,8)	
	55-64	1520(15,1)	58(3,8)	966(63,6)	
	65 ve üstü	1372(13,6)	41(3,0)	896(65,3)	
Cinsiyet	Kadın	5296(52,6)	186(3,5)	3116(58,8)	0.000
	Erkek	4777(47,4)	241(5,0)	2647(55,4)	
Medeni durum	Evli	2945(29,2)	128(4,3)	1503(51,0)	0.000

	Bekar	7128(70,8)	299(4,2)	4260(59,8)	2569(36,0)	
Eğitim düzeyi	Bir okul bitirmeyen	1164(11,6)	30(2,6)	716(61,5)	418(35,9)	
	İlkokul	3147(31,2)	114(3,6)	1932(61,4)	1101(35,0)	
	İlköğretim	1408(14,0)	73(5,2)	736(52,3)	599(42,5)	0.000
	Lise	2282(22,7)	112(4,9)	1247(54,6)	923(40,4)	
	Üniversite	2072(20,6)	98(4,7)	1132(57,6)	842(40,6)	
Çalışma durumu/sektör	Özel	846(8,4)	45(5,3)	532(62,9)	269(31,8)	
	Kamu	3656(36,3)	180(4,9)	1928(52,7)	1548(42,3)	0.000
	Çalışmıyor	5571(55,3)	202(3,6)	3303(59,3)	2066(37,1)	
Mutluluk düzeyi	Çok mutlu	545(5,4)	153(28,1)	313(57,4)	79(14,5)	
	Mutlu	4500(44,7)	190(4,2)	3329(74,0)	981(21,8)	
	Orta	3422(34,0)	67(2,0)	1774(51,8)	1581(46,2)	0.000
	Mutsuz	1271(12,6)	12(0,9)	300(23,6)	959(75,5)	
	Çok mutsuz	335(3,3)	5(1,5)	47(14,0)	283(84,5)	
Sağlığınan memnuniyet düzeyi	Çok memnun	661(6,6)	113(17,1)	345(52,2)	203(30,7)	
	Memnun	6270(62,2)	235(3,7)	3896(62,1)	2139(34,1)	
	Orta	1924(19,1)	49(2,5)	1054(54,8)	821(42,7)	0.000
	Memnun değil	1061(10,5)	27(2,5)	419(39,5)	615(58,0)	
	Hiç memnun değil	157(1,6)	3(1,9)	49(31,2)	105(66,9)	
Yaşamından memnuniyet düzeyi	Çok memnun	908(9,0)	144(15,9)	646(71,1)	908(9,0)	
	Memnun	3643(36,2)	192(5,3)	2528(69,4)	3643(36,2)	
	Orta	2426(24,1)	43(1,8)	1432(59,0)	2426(24,1)	0.000
	Memnun değil	2393(23,8)	43(1,8)	1026(42,9)	2393(23,8)	
	Hiç memnun değil	703(7,0)	5(0,7)	131(18,6)	703(7,0)	
Gelir düzeyi	1.gelir düzeyi (min)	1883(18,7)	56(3,0)	970(51,5)	857(45,5)	
	2.gelir düzeyi	2250(22,3)	77(3,4)	1241(55,2)	932(41,4)	
	3.gelir düzeyi	1938(19,2)	89(4,6)	1174(60,6)	675(34,8)	
	4.gelir düzeyi	1888(18,7)	93(4,9)	1110(58,8)	685(36,3)	
	5.gelir düzeyi (max)	2114(21,0)	112(5,3)	1268(60,0)	734(34,7)	

Tablo 1'e göre 24 ve altı yaş aralığında yer alan bireylerin %76'sı geleceklerinden çok umutlu iken, %44,1'i geleceklerinden umutlu değil/hiç umutlu değildir. Ayrıca çalışmaya göre 65 yaş ve üzeri aralığında yer alan bireylerin %3'ü geleceklerinden çok umutlu iken, %31,7'si geleceklerinden umutlu değil/hiç umutlu değildir. Tablo 1 incelendiğinde kadınların %3,5'inin kendi geleceklerinden çok umutlu olduğu, erkeklerin ise %5'inin eğitim hizmetlerinden kendi geleceklerinden çok umutlu olduğu görülmektedir. Çalışmaya göre bir okul bitirmeyen bireylerin %61,5'ikendi geleceklerinden umutlu iken, üniversite mezunu olan bireylerin %40,6'sı kendi geleceklerinden umutlu değil/hiç umutlu değildir. Tablo 1'e sağlığınan çok memnun olan bireylerin %30,7'si kendi geleceklerinden umutlu değil/hiç umutlu değil iken, sağlığınan hiç memnun olmayan bireylerin %31,2'si kendi geleceklerinden umutludur.

Çalışmada yer alan bireylerin kendi geleceklerinden umutlu olma düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemek için değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. Kurulan değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeline ait tahmin katsayıları Tablo 2’de gösterilmektedir. Tablo 2’de sunulan tahmin sonuçları incelendiğinde; yaş (45-54, 55-64 ve 65+), cinsiyet (erkek), eğitim düzeyi (ilköğretim, lise ve üniversite), çalışma durumu/sector (kamu), mutluluk düzeyi (çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz, çok mutsuz), yaşamından memnuniyet düzeyi (çok memnun, memnun, orta, memnun değil, hiç memnun değil), sağlığından memnuniyet düzeyi (çok memnun, memnun, orta, memnun değil, hiç memnun değil) ve gelir düzeyi (3. gelir düzeyi ve 4. gelir düzeyi) değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 2

Değişen Yayımlı Sıralı Lojistik Regresyon Modeli Katsayılarının Tahmin Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	z	Güven Aralığı (%95)	
				Alt sınır	Üst sınır
Yaş (referans kategori: 24 ve altı)					
25-34	0,039	0,053	0,74	-0,064	0,142
35-44	-0,01	0,053	-0,18	-0,113	0,094
45-54	-0,136 ^b	0,057	-2,38	-0,247	-0,024
55-64	-0,149 ^b	0,059	-2,54	-0,263	-0,034
65 ve üstü	-0,151 ^a	0,059	-2,58	-0,266	-0,036
Cinsiyet (referans kategori: kadın)					
Erkek	-0,077 ^a	0,030	-2,58	-0,135	-0,018
Medeni durum (referans kategori: bekar)					
Evli	0,009	0,030	0,32	-0,049	0,068
Eğitim düzeyi (referans kategori: bir okul bitirmeyen)					
İlkokul	0,011	0,042	0,27	-0,071	0,094
İlköğretim	0,108 ^b	0,055	1,96	0,000	0,215
Lise	0,098 ^c	0,052	1,87	-0,005	0,201
Üniversite	0,157 ^a	0,058	2,72	0,044	0,271
Çalışma durumu/sector (referans kategori: özel)					
Kamu	0,119 ^b	0,049	2,45	0,024	0,215
Çalışmıyor	0,052	0,051	1,03	-0,047	0,151
Mutluluk düzeyi (referans kategori: çok mutlu)					
Mutlu	0,451 ^a	0,095	4,74	0,265	0,638
Orta	0,845 ^a	0,134	6,29	0,582	1,109
Mutsuz	1,442 ^a	0,199	7,26	1,053	1,832
Çok mutsuz	1,639 ^a	0,249	6,58	1,151	2,127
Yaşamından memnuniyet düzeyi (referans kategori: çok memnun)					
Memnun	0,318 ^a	0,062	5,13	0,196	0,439
Orta	0,497 ^a	0,079	6,30	0,342	0,651
Memnun değil	0,693 ^a	0,101	6,86	0,495	0,892

Hiç memnun değil	0,986 ^a	0,155	6,34	0,681	1,290
Sağlığundan memnuniyet düzeyi (referans kategori: çok memnun)					
Memnun	0,228 ^a	0,067	3,39	0,096	0,360
Orta	0,303 ^a	0,076	4,00	0,154	0,451
Memnun değil	0,504 ^a	0,098	5,15	0,312	0,696
Hiç memnun değil	0,764 ^a	0,183	4,18	0,405	1,123
Gelir düzeyi (referans kategori: 1.gelir düzeyi (en düşük))					
2.gelir düzeyi	-0,018	0,039	-0,47	-0,094	0,058
3.gelir düzeyi	-0,115 ^a	0,043	-2,68	-0,198	-0,031
4.gelir düzeyi	-0,072 ^c	0,042	-1,7	-0,155	0,011
5.gelir düzeyi (en yüksek)	-0,055	0,044	-1,27	-0,141	0,030
Kesme noktası 1	-0,385 ^a	0,124	-3,1	-0,629	-0,141
Kesme noktası 2	1,688 ^a	0,245	6,90	1,208	2,167

^a $p < .01$; ^b $p < .05$; ^c $p < .10$

Tablo 2'deki katsayı değerleri yalnızca bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönü hakkında fikir verdiğinden değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeline ait yorumlar tablo 3'te hesaplanan marjinal etki değerleri üzerinden yapılmıştır. Ayrıca çalışmada bağımsız değişkenlerin VIF değerleri incelenerek modelin çoklu doğrusal bağlantı içerip içermediği test edilmiştir (Alkan & Ünver, 2020; Alkan, 2017). VIF değerleri 5 ve üzerinde olanların orta derecede, 10 ve üzeri olanların ise yüksek derecede çoklu doğrusal bağlantıya sebep olduğu düşünülmektedir (Ünver, 2024; Alkan, vd., 2020). Bu çalışmada, değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununa sebep olan herhangi bir değişken bulunmamaktadır.

Tablo 3

Değişen Yayımlı Sıralı Lojistik Regresyon Modeli Marjinal Etki Sonuçları

Değişkenler	Çok umutlu		Umutlu		Umutlu değil/Hiç umutlu değil	
	M.E	Std. Hata	M.E	Std. Hata	M.E	Std. Hata
Yaş (referans kategori: 24 ve altı)						
25-34	-0,515 ^b	0,252	-0,014	0,037	-0,021	0,079
35-44	-0,545 ^b	0,272	0,024	0,037	-0,104	0,08
45-54	-0,674 ^a	0,262	0,122 ^a	0,039	-0,327 ^a	0,083
55-64	-0,533 ^b	0,270	0,128 ^a	0,040	-0,325 ^a	0,085
65 ve üstü	-0,908 ^a	0,275	0,141 ^a	0,040	-0,390 ^a	0,087
Cinsiyet (referans kategori: kadın)						
Erkek	0,363 ^b	0,151	0,046 ^b	0,019	-0,064	0,040
Medeni durum (referans kategori: bekar)						
Evli	0,009	0,170	-0,007	0,021	0,017	0,046
Eğitim düzeyi (referans kategori: bir okul bitirmeyen)						
İlkokul	-0,053	0,214	-0,007	0,030	0,010	0,064
İlköğretim	-0,091	0,263	-0,078 ^b	0,037	0,158 ^b	0,081
Lise	0,064	0,253	-0,075 ^b	0,036	0,167 ^b	0,078
Üniversite	-0,349	0,275	-0,107 ^a	0,038	0,196 ^b	0,083

Çalışma durumu/sektör (referans kategori: özel)						
Kamu	-0,156	0,239	-0,085 ^a	0,033	0,166 ^b	0,067
Çalışmıyor	-0,019	0,259	-0,039	0,035	0,081	0,073
Mutluluk düzeyi (referans kategori: çok mutlu)						
Mutlu	-2,293 ^a	0,241	-0,269 ^a	0,054	0,353 ^a	0,101
Orta	-2,877 ^a	0,278	-0,547 ^a	0,058	0,890 ^a	0,104
Mutsuz	-2,850 ^a	0,197	-0,996 ^a	0,068	1,854 ^a	0,124
Çok mutsuz	-3,238 ^a	0,283	-1,132 ^a	0,098	2,107 ^a	0,190
Yaşamından memnuniyet düzeyi (referans kategori: çok memnun)						
Memnun	-0,735 ^a	0,198	-0,216 ^a	0,035	0,391 ^a	0,067
Orta	-1,183 ^a	0,234	-0,337 ^a	0,038	0,606 ^a	0,071
Memnun değil	-1,664 ^a	0,268	-0,47 ^a	0,041	0,843 ^a	0,076
Hiç memnun değil	-2,944 ^a	0,429	-0,650 ^a	0,066	1,105 ^a	0,169
Sağlığından memnuniyet düzeyi (referans kategori: çok memnun)						
Memnun	-1,404 ^a	0,251	-0,129 ^a	0,042	0,139 ^c	0,082
Orta	-1,502 ^a	0,284	-0,181 ^a	0,046	0,242 ^a	0,090
Memnun değil	-1,086 ^a	0,324	-0,346 ^a	0,053	0,634 ^a	0,109
Hiç memnun değil	-1,311 ^a	0,467	-0,534 ^a	0,114	1,014 ^a	0,247
Gelir düzeyi (referans kategori: 1.gelir düzeyi (en düşük))						
2.gelir düzeyi	-0,078	0,204	0,016	0,027	-0,042	0,058
3.gelir düzeyi	0,076	0,216	0,084 ^a	0,028	-0,172 ^a	0,060
4.gelir düzeyi	0,091	0,216	0,051 ^c	0,029	-0,101	0,061
5.gelir düzeyi (en yüksek)	-0,068	0,242	0,044	0,030	-0,100	0,065

^a $p < .01$; ^b $p < .05$; ^c $p < .10$; M.E: Marjinal etki

Tablo 3'te verilen değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeline göre, 25-34 yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %51,5 daha azdır. Tablo 3 incelendiğinde 45-54 yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığının %67,4 daha az olduğu, 45-54 yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığının ise %32,7 daha az olduğu görülmektedir. 55-64 yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığının %53,3 daha az olduğu, 45-54 yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığının ise %32,5 daha az olduğu görülmektedir. 65 ve üstü yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığının %90,8 daha az olduğu, 65 ve üstü yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığının ise %39 daha az olduğu görülmektedir.

Cinsiyeti erkek olan bir bireyin cinsiyeti kadın olan bir bireye göre kendi geleceğinden sırasıyla çok umutlu ve umutlu olma olasılıklarının yine sırasıyla %36,3 ve %4,6 daha fazla olduğu tespit edilmiştir. İlköğretim mezunu bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olma olasılığı %7,8 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %15,8 daha fazladır. Lise mezunu bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olma olasılığı %7,5 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %16,7 daha fazladır. Üniversite mezunu bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olma olasılığı %10,7 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %19,6 daha fazladır. Kamu sektöründe çalışan bir bireyin özel sektörde çalışan bir bireye göre kendi geleceğinden umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %16,6 daha fazladır.

Mutluluk düzeyi “mutlu” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %229,3 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %35,3 daha fazladır. Mutluluk düzeyi “orta” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %287,7 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %89 daha fazladır. Mutluluk düzeyi “mutsuz” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %285 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %185,4 daha fazladır. Mutluluk düzeyi “çok mutsuz” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %323,8 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %210,7 daha fazladır.

Sağlığından memnuniyet düzeyi “memnun” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %140,4 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %13,9 daha fazladır. Sağlığından memnuniyet düzeyi “orta” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %150,2 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %24,2 daha fazladır. Sağlığından memnuniyet düzeyi “memnun değil” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %108,6 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %63,4 daha fazladır. Sağlığından memnuniyet düzeyi “hiç memnun değil” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %131,1 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %101,4 daha fazladır.

Yaşamından memnuniyet düzeyi “memnun” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %73,5 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %39,1 daha fazladır. Yaşamından memnuniyet düzeyi “orta” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %118,3 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %60,6 daha fazladır. Yaşamından memnuniyet düzeyi “memnun değil” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %166,4 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %84,3 daha fazladır. Yaşamından memnuniyet düzeyi “hiç memnun değil” olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden çok umutlu olma olasılığı %294,4 daha az iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %110,5 daha fazladır. Hane aylık geliri 3. gelir düzeyinde olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olma olasılığı %8,4 daha fazla iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %17,2 daha azdır. Hane aylık geliri 4. gelir düzeyinde olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olma olasılığı %5,1 daha fazladır.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada, TÜİK tarafından 2021 yılında yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'na katılan 10073 bireyin verisi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı değişen yayımlı sıralı lojistik regresyon modeli ile bireylerin kendi geleceklerinden umutlu olma düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemektir.

Analiz sonuçlarına göre yaş (45-54, 55-64 ve 65+), cinsiyet (erkek), eğitim düzeyi (ilköğretim, lise ve üniversite), çalışma durumu/sektör (kamu), mutluluk düzeyi (çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz, çok mutsuz), yaşamından memnuniyet düzeyi (çok memnun, memnun, orta, memnun değil, hiç memnun değil), sağlığından memnuniyet düzeyi (çok memnun, memnun, orta, memnun değil, hiç memnun değil) ve gelir düzeyi (3. gelir düzeyi ve 4. gelir düzeyi) değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Çalışmada bireylerin yaşları arttıkça kendi geleceklerinden çok umutlu olma olasılığının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu bulgu ile zıt bulgu elde edilen çalışmalar mevcuttur (Barnett, 2014; Ferguson vd., 2017). Çalışmalarda bu durum yaşlıların daha az hedefleri olduğuna bağlanmıştır (Ferguson vd., 2017). Çalışmaya göre erkeklerin kadınlara göre kendi geleceklerinden umutlu/çok umutlu olma olasılıkları daha fazladır. Yapılan bazı çalışmalarda cinsiyet ile bireylerin umut düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Kemer & Atik, 2005; Özer & Tezer, 2008). Önceki bazı

çalışmalarda ise kadınların erkeklere göre kendi geleceklerinden umutlu/çok umutlu olma olasılıklarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Dursun & Cesur, 2016; Ross vd., 2012).

Çalışmada üniversite mezunu olan bireylerin bir okul bitirmeyen bireylere göre kendi geleceklerinden umutlu olma olasılığının daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bulguların elde edildiği çalışmalar mevcuttur (Clark & Oswald, 1994; Clark & Oswald, 1996). Çalışmalarda bu durum daha yüksek eğitim seviyelerine sahip bireylerin daha zor görevleri başarıma konusunda daha yüksek beklentilere sahip oldukları için daha az umutlu olmalarına dayandırılmıştır (Clark & Oswald, 1996) Çalışmaya göre kamu sektöründe çalışan bireylerin özel sektörde çalışan bireylere göre kendi geleceklerinden umutlu olma olasılıkları daha azdır.

Çalışmada bireylerin mutluluk düzeyleri azaldıkça kendi geleceklerinden umutlu olmama olasılıklarının daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan bir çalışmada umutlu bir eğilimin insanları daha mutlu ettiği ileri sürülmüştür (Pleeging vd., 2021). Umutlu insanlar daha yaratıcıdır ve hedeflerine ulaşmak için daha fazla çaba sarf ederler, bu da başarı ve mutluluk seviyelerini artırır (Bailey vd., 2007). Çalışmaya göre bireylerin yaşamlarından memnuniyet düzeyleri azaldıkça kendi geleceklerinden umutlu olmama olasılıkları daha fazladır. Benzer sonuçların elde edildiği çalışmalar mevcuttur (Alkan & Kavalcı, 2023; Sariçam, 2015). Çalışmada bireylerin sağlıklarından memnuniyet düzeyleri azaldıkça kendi geleceklerinden umutlu olmama olasılıklarının daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Literatürdeki birçok çalışma, sağlık ve umut düzeyinin birbirleri üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (Subramanian & Kawachi, 2005; Pierewan & Tampubolon, 2015). Hane aylık geliri 3. gelir düzeyinde olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olma olasılığı daha fazla iken, umutlu olmama/hiç umutlu olmama olasılığı %17,2 daha azdır. Hane aylık geliri 4. gelir düzeyinde olan bir bireyin referans gruba göre kendi geleceğinden umutlu olma olasılığı daha fazladır. Birçok çalışma ekonomik göstergelerin bireylerin mutluluk ve umut düzeyiyle pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir (Deaton, 2008; Graham, 2011).

Son yıllarda bireylerin umut düzeyi üzerine yapılan çalışmaların sayısının arttığı görülmektedir. Türkiye'de ise bireylerin umut düzeyi üzerine nispeten az sayıda çalışma vardır. Bu nedenle, çalışmadaki bulguların çeşitli ekonometrik modeller ve değişkenlerle mikro veri setlerini analiz ederek Türkiye ve diğer ülkelerdeki umut düzeyiyle ilişkili faktörlere ışık tutması umulmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, bireylerin umutlarını artırmayı hedefleyen politikaların ortaya konulması ve ülkenin ekonomik ve sosyal olarak gelişmesini sağlayacak, özellikle de bireylerin kendilerine olan inançlarını artıracak stratejilerin geliştirilmesi önemlidir. Ayrıca, literatürde umutlu olmanın faydalarından birçok kez bahsedilmektedir. Umutlu olmak gelecekteki davranışları belirlemektedir. Dolayısıyla, bu bulgular toplumsal refahı artırıcı girişimler açısından ilgili hükümet yetkililerine de faydalı olacaktır. Çalışmanın bulgularına göre bireylerin yaşları arttıkça kendi geleceklerinden çok umutlu olma olasılığı azalmaktadır. Yaşlı bireyler için emeklilik dönemi uzatılabilir ve dolayısıyla yaşam standartlarının iyileşmesine katkıda bulunulabilir. Toplumun yaşlı bireylere yönelik duygusal ve psikolojik desteği onlara geleceğe dair umut verir ve mutluluk seviyelerinin yükseldiğini gösterebilir. Bu durumda yaşlı bireylere gerekli duygusal ve araçsal koşulların sağlanması onların gelecek ile ilgili kaygılarını hafifleterek mutluluklarını artırabilir. Bireyler için umudu artıran, duygusal desteği güçlendiren ve kaliteli sağlık hizmeti sağlayan girişimlerin uygulanması, onların hayatlarına fayda sağlayabilir.

Bu çalışmanın sınırlılıkları bulunmaktadır. İlki, bu çalışmanın verilerinin ikincil verilerden oluşması ve istatistiki analize konu olan değişkenlerin veri setimizde var olan değişkenlerden ibaret olduğunun dikkate alınması gerektiğidir. Ayrıca veriler kesitsel olduğundan, bireylerin kendi

geleceklerinden umutlu olma durumu ile ilgili sosyoekonomik faktörler arasında kesin nedensel bir ilişki çıkarılamamaktadır.

5. Kaynakça

- Alarcon, G., Bowling, N., & Khazon, S. (2013). Great expectations: a meta-analytic examination of optimism and hope. *Personality and Individual Differences*, 54(7), 821-827. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.12.004>
- Alkan, Ö. (2017). Türkiye’de gençlerin tütün kullanımında cinsiyet farklılıklarının araştırılması. *Bağımlılık Dergisi*, 18(2), 35-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bagimli/issue/33257/370250>
- Alkan, Ö., Oktay, E., Ünver, Ş., & Gerni, E. (2020). Determination of factors affecting the financial literacy of university students in eastern anatolia using ordered regression models. *Asian Economic and Financial Review*, 10(5), 536-546. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2020.105.536.546>
- Alkan, Ö., Özar, Ş. & Ünver, Ş. (2021). Economic violence against women: A case in Turkey. *PLoS ONE*, 16(3): e0248630, 1-23. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248630>
- Alkan, Ö., & Ünver, Ş. (2020). Determinants of domestic physical violence against women in Turkey. *Humanities & Social Sciences Reviews*, 8(6), 55-67. <https://doi.org/10.18510/hssr.2020.867>
- Alkan, Ö., & Kavalcı, K. (2023). Gender differences in happiness during covid-19 pandemic: Evidence from türkiye. *Psychiatry and Behavioral Sciences*, 13(3), 55-67. <https://www.pbsciences.org/?mno=153035>
- Arı, E. (2016). Bireylerin umut düzeyleri ile gelecek hakkındaki düşünceleri arasındaki ilişkinin multinominal lojistik regresyon analizi ile incelenmesi. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, (47), 184-194. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/26801/286347>
- Arulappan, J., Pandarakutty, S., & Valsaraj, B. (2021). Predictors of nurse’s happiness: a systematic review. *Front Nurs*, 8(4), 313-326. <https://doi.org/10.2478/fon-2021-0032>
- Atila, G., & Yıldırım, G. (2023). The effect of hope on life satisfaction and positive future expectation. *Mehmet Akif Ersoy Univ J Econ Administrative Sci Fac.*, 10(1), 341-359. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1097548>
- Bailey, T., Eng, W., Frisch, M., & Snyder, C. (2007). Hope and optimism as related to life satisfaction. *J Posit Psychol.*, 2(3), 168-175. <https://doi.org/10.1080/17439760701409546>
- Barnett, M. D. (2014). Future orientation and health among older adults: The importance of hope. *Educational Gerontology*, 40(10), 745-755. <https://doi.org/10.1080/03601277.2014.898496>
- Berendes, D., Keefe, F., Somers, T., Kothadia, S. P., & Cheavens, J. (2010). Hope in the context of lung cancer: relationships of hope to symptoms and psychological distress. *Journal of Pain and Symptom Management*, 40(2), 174-182. <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2010.01.014>
- Candan, K., & Yalçın, A. F. (2018). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyi ile ilişkisinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 319-348. <https://doi.org/10.26466/opus.468698>

- Chang, E., & DeSimone, S. (2001). The influence of hope on appraisals, coping, and dysphoria: A test of hope theory. *Journal of Social and Clinical Psychology, 20*(2), 117-129. <https://doi.org/10.1521/jscp.20.2.117.22262>
- Clark, A., & Oswald, A. (1994). Unhappiness and unemployment. *Econ J (London), 104*(424), 648-659. <https://doi.org/10.2307/2234639>
- Clark, A., & Oswald, A. (1996). Satisfaction and comparison income. *J Public Econ, 61*(3), 359-381. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(95\)01564-7](https://doi.org/10.1016/0047-2727(95)01564-7)
- Deaton, A. (2008). Income, health, and well-being around the world: Evidence from the Gallup World Poll. *J Econ Perspect., 22*(2), 53-72. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.22.2.53>
- Dursun, B., & Cesur, R. (2016). Transforming lives: The impact of compulsory schooling on hope and happiness. *J Popul Econ, 29*(1), 911-956. <https://doi.org/10.1007/s00148-016-0592-1>
- Ediz, Ç., & Kartal, S. (2023). Examination of social support, burnout, and hopelessness levels perceived by mothers with children in need of special education in terms of sociodemographic characteristics: a cross-sectional study from a rural region of turkey. *World women studies journal, 8*(1), 107-119. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8154961>
- Feldman, D. B., Rand, K. L., & Kahle-Wroblewski, K. (2009). Hope and goal attainment: Testing a basic prediction of hope theory. *Journal of Social and Clinical Psychology, 28*(4), 479-497. <https://doi.org/10.1521/jscp.2009.28.4.479>
- Feldman, D., & Snyder, C. (2005). Hope and the meaningful life: theoretical and empirical associations between goal-directed thinking and life meaning. *Journal of Social and Clinical Psychology, 24*(3), 401-421. <https://doi.org/10.1521/jscp.24.3.401.65616>
- Ferguson, S. J., Taylor, A. J., & McMahon, C. (2017). Hope for the future and avoidance of the present: Associations with well-being in older adults. *J Happiness Stud, 18*(5), 1485–1506. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9787-0>
- Gallagher, M. W., & Lopez, S. J. (2009). Positive expectancies and mental health: Identifying the unique contributions of hope and optimism. *The Journal of Positive Psychology, 4*(6), 548-556. <https://doi.org/10.1080/17439760903157166>
- Graham, C. (2011). Does more money make you happier? why so much debate? *Appl Res Qual Life, 6*(3), 219-239. <https://doi.org/10.1007/s11482-011-9152-8>
- Hu H, W. C., & Lan Y, W. X. (2022). Nurses' turnover intention, hope and career identity: The mediating role of job satisfaction. *BMC Nursing, 21*(43), 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12912-022-00821-5>
- Hutchinson, A., O'Leary, P. J., Squire, J., & Hope, K. (2014). Child protection in islamic contexts: identifying cultural and religious appropriate mechanisms and processes using a roundtable methodology. *Child Abuse Review, 24*(6), 395-408. <https://doi.org/10.1002/car.2304>
- Irving, L., Snyder, C., Cheavens, J., Gravel, L., Hanke, J., Hilberg, P., & Nelson, N. (2004). The relationships between hope and outcomes at the pretreatment, beginning, and later phases of psychotherapy. *Journal of Psychotherapy Integration, 14*(4), 419-443. <https://doi.org/10.1037/1053-0479.14.4.419>
- Keele, L., & Park, D. K. (2006). *Difficult choices: An evaluation of heterogeneous choice models*. Working Paper.

- Kemer, G., & Atik, G. (2005). Kırsal ve il merkezinde yaşayan lise öğrencilerinin umut düzeylerinin aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre karşılaştırılması. *Journal of Educational Sciences*, 21(21), 161-168. <https://dergipark.org.tr/pub/maruaebd/issue/377/2245>
- Kortte, K., Stevenson, J., Hosey, M., Castillo, R., & Wegener, S. (2012). Hope predicts positive functional role outcomes in acute rehabilitation populations. *Rehabilitation Psychology*, 57(3), 248-255. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22946612/>
- Lareson, D., & Yohani, S. (2009). Hope lives in the heart: refugee and immigrant children's perceptions of hope and hope-engendering sources during early years of adjustment. *Canadian Journal of Counselling*, 43(4), 246-264. <https://psycnet.apa.org/record/2010-01239-002>
- Lopez, S. J., Snyder, C. R., & Pedrotti, J. T. (2003). Hope: Many definitions, many measures. In S. J. Lopez, S. J. (Eds.), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (pp. 91-106). American Psychological Association.
- Magaletta, P., & Oliver, J. (1999). The hope construct, will and ways: their relations with self-efficacy, optimism, and general well-being. *Journal of Clinical Psychology*, 55(5), 539-551. [https://doi.org/10.1002/\(sici\)1097-4679\(199905\)55:5%3C539::aid-jclp2%3E3.0.co;2-g](https://doi.org/10.1002/(sici)1097-4679(199905)55:5%3C539::aid-jclp2%3E3.0.co;2-g)
- Mahamid, F., & Berte, D. Z. (2020). Happiness, sadness, and hope for the future in narratives of palestinian refugee children. *International Journal of Mental Health and Addictio*, 18, 1638-1651. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00303-2>
- McCullagh, P., & Nelder, J. A. (1989). *Generalized linear models*. Chapman and Hal.
- Moraitou, D., Kolovou, C., Papasozomenou, C., & Paschoula, C. (2006). Hope and adaptation to old age: their relationship with individual-demographic factors. *Social Indicators Research*, 76, 71-93. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-4857-4>
- Ong, A. D., Edwards, L. M., & Bergeman, C. S. (2006). Hope as a source of resilience in later adulthood. *Personality and Individual Differences*, 41(7), 1263-1273. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.03.028>
- Özer, B. U., & Tezer, E. (2008). Umut ve olumlu-olumsuz duygular arasındaki ilişkiler. *Journal of Buca Faculty of Education*, (23), 81-86. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234917>
- Pierewan, A., & Tampubolon, G. (2015). Happiness and health in Europe: a multivariate multilevel model. *Appl Res Qual Life*, 10(2), 237-252. <https://doi.org/10.1007/s11482-014-9309-3>
- Pleeging, E., Burger, M., & Exel, J. v. (2021). The relations between hope and subjective well-being: a literature overview and empirical analysis. *Appl Res Qual Life*, 16(3), 1019-1041. <https://doi.org/10.1007/s11482-019-09802-4>
- Ross, C., Masters, R., & Hummer, R. (2012). Education and the gender gaps in health and mortality. *Demography*, 49(4), 1157-1183. <https://doi.org/10.1007/s13524-012-0130-z>
- Sarı, S. V., & Şahin, M. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin mesleğe karar verme öz-yeterliliklerini yordamada umut ve kontrol odağının rolü. *Kastamonu Education Journal*, 21(1), 97-110.
- Sarıçam, H. (2015). Life satisfaction: Testing a structural equation model based on authenticity and subjective happiness. *Pol Psychol Bull.*, 46(2), 278-284. <https://doi.org/10.1515/ppb-2015-0034>
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01

- Subramanian, S., & Kawachi, I. K. (2005). Covariation in the socioeconomic determinants of self rated health and happiness: a multivariate multilevel analysis of individuals and communities in the USA. *J Epidemiology Community Health*, 59(8), 664-669. <https://doi.org/10.1136/jech.2004.025742>
- Tarhan S., & Bacanlı. H. (2015). Adaptation of dispositional hope scale into Turkish: validity and reliability study. *J Happiness Well-Being*, 5(1), 1-14. <https://jhwbjournal.com/makale/32>
- Toker, Ç. D., Toker, B., & Polat, B. (2022). Cross sectional data analysis of young people's hope levels in Turkey. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, XII (1), 325-340. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6947069>
- TUİK. (2021). *Yaşam Memnuniyeti Araştırması Mikro Veri Seti*. Retrieved from https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Mikro_Veri
- Ünver, Ş., & Alkan, Ö. (2021). Determinants of e-commerce use at different educational levels: empirical evidence from Turkey. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 12(3), 40-49. <http://dx.doi.org/10.14569/IJACSA.2021.0120305>
- Ünver, Ş., & Alkan, Ö. (2022). Experienced problems with online shopping: The case of Turkey. *Toros University FEASS Journal of Social Sciences Special Issue on 2nd International Symposium of Sustainable Logistics "Circular Economy"*, 87-96. <https://doi.org/10.54709/iisbf.1152952>
- Ünver, Ş. (2023). *Türkiye'de hanehalklarının bölgelere göre yoksulluk düzeyini etkileyen faktörlerin sıralı modellerle incelenmesi* (Tez No.788800) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ünver, Ş. (2024). Investigation of factors affecting tobacco and e-cigarette use in Turkey. *Journal of Substance Use*, 30(1), 181–188. <https://doi.org/10.1080/14659891.2024.2335484>
- Verdugo, L., Freire, T., & Sánchez-Sandoval, Y. (2018). Understanding the connections between self-perceptions and future expectations: A study with spanish and portuguese early adolescents. *Revista de Psicodidáctico*, 23(1), 39-47. <http://dx.doi.org/10.1016/j.psicod.2017.07.005>
- Yanık, D., & Ediz, Ç. (2024). Determination of nurses' happiness, hope, future expectations, and the factors influencing them: a descriptive study that can guide policy development to prevent nurse migration. *BMC Nursing*, 23(204), 1-9. <https://doi.org/10.1186/s12912-024-01876-2>
- Yohani, S. (2010). Nurturing hope in refugee children during early years of post-war adjustment. *Children and Youth Services Review*, 32(6), 865–873. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2010.02.006>
- Williams, R. (2009). Using heterogeneous choice models to compare logit and probit coefficients across groups. *Sociological Methods & Research*, 37 (4), 531-559. <https://doi.org/10.1177/0049124109335735>